

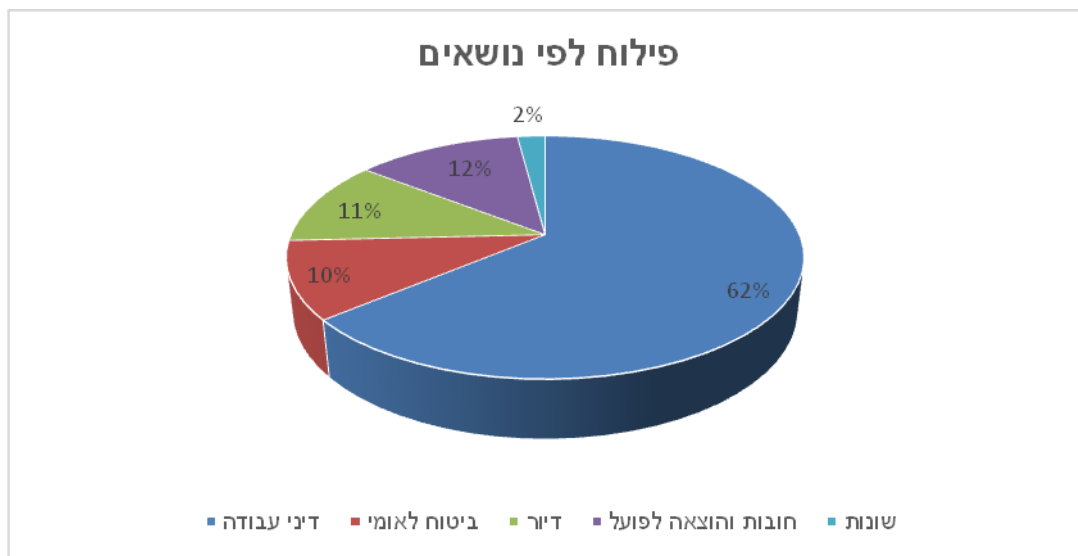

מסמך רקע בנושא העסקת יוצאות ויוצאי אתיופיה

המסמך נולד מתוך עבודת שטח אינטנסיבית, במוקד הקליטה לעולי אתיופיה, משנת 2009 ועד היום של הקליניקה לייצוג אוכלוסיות בפריפריה.

הקליניקה לייצוג אוכלוסיות בפריפריה, הפועלת במרכז הקליני בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, מעניקה סיוע משפטי בתחום הבטחון הסוציאלי לרבות הוצאה לפועל, ביטוח לאומי, דיור ציבורי, דיני אכיפת חיובים ודיני עבודה. במסגרת עבודת הקליניקה, סטודנטיות וסטודנטים למשפטים פוגשים מדי יום פונים במרכזי הקליטה ובשכונות המגורים של יוצאות ויוצאי אתיופיה ומעניקים יעוץ וליווי משפטי, לצד מחקר של סוגיות עקרוניות אשר עלות מן השטח.

מסמך זה מבקש להציג את דפוסי התעסוקה בהם נתקלו הפונות והפונים, יוצאות ויוצאי אתיופיה המבקשים להשתלב בשוק העבודה הישראלי. במסגרת הקליניקה טיפלו הסטודנטים במספר רב של תיקים שעסקו בתלונות על תנאי ההעסקה של עובדים יוצאי ויוצאות אתיופיה. מתיקים אלה עולה כי חלק ניכר מהעובדים עובד באמצעות חברות קבלן (בתחום של שמירה וניקיון). כך, מניתוח כלל הפניות אשר הגיעו לקליניקה לייצוג אוכלוסיות בפריפריה בין השנים 2009-2013 במוקדי הקליטה ליוצאות ויוצאי אתיופיה, **62% מהפניות עסקו בדיני עבודה**, בעוד יתר הנושאים בהן עוסקת הקליניקה נדחקו לשוליים: ביטוח לאומי (10%), דיור (11%), חובות והוצאה לפועל (12%), שונות (2%).

בישראל חיים כיום למעלה מ-125 אלף יוצאות ויוצאי אתיופיה, מתוכם כ-43,000 הינם ילידי הארץ. מרבית אוכלוסיית יוצאי אתיופיה מתגוררת בשני מחוזות: מחוז מרכז (כ-37%) ומחוז דרום (כ-24%).¹ מפגשם של העולים עם החברה הקולטת בישראל מלווה בקשיים רבים, בתחום הדיור, החינוך ובתחום התעסוקה. הכתיבה בתחום התעסוקה מזהה חסמים, אשר מקשים את השתלבותם של יוצאות ויוצאי אתיופיה: עולים רבים הגיעו ללא השכלה או מקצוע, וגם אלו אשר רכשו מקצוע טרם עלייתם חווים פער מקצועי שלא ניתן לגשרו.² קשיי השפה³ והתחרות על עבודות בלתי מקצועיות מול מהגרי עבודה ועובדים פלשתינאים המגיעים לעבוד בשטחי ישראל.⁴ גם בישראל, הסללתם של יוצאי ויוצאות אתיופיה לחינוך הדתי יצרה תשתית שמקשה בסופו של יום לשילוב בשוק העבודה שאינו שוק העבודה התחתון כאשר במקביל אוכלוסייה זו מתקשה לעמוד בדרישות הסף להשכלה גבוהה,⁵ כך למשל כיום מהווים הם כאחוז אחד בלבד מהלומדים לתואר ראשון, ופחות ממחצית האחוז מהלומדים לתואר שני.⁶ גם במקרים בהם הצליחו יוצאי ויוצאות אתיופיה לרכוש שפה והשכלה גבוהה, הם מתקשים להשתלב בשוק התעסוקה בשל היעדר רשת קשרים מתאימה,⁷ סטראוטיפ שלילי כלפי אתיופים ישראלים.⁸ חלק גדול מהאקדמאים מועסקים בפרויקטים המיועדים לטיפול בקהילה האתיופית, אשר ככל הנראה לא משמש כקרב קפיצה לזרם המרכזי בחברה הישראלית.¹⁰

זאת ועוד, שינויים בשוק העבודה בישראל בשנות ה-90, ירידת קרנה של הסתדרות העובדים ומודל העבודה המאורגנת¹¹ למול והתפתחות ענפי ההייטק ומעבר ענפי ייצור מסורתיים לארצות מתפתחות, הביא לעלייה בביקוש לעובדים בעלי השכלה גבוהה וירידה בביקוש לעובדים לא מקצועיים. שיעור התעסוקה בעבודות בלתי מקצועיות בקרב יוצאות ויוצאי אתיופיה גבוה במידה משמעותית משיעור המועסקים במקצועות חופשיים, טכניים וניהוליים, לעומת כלל העובדים היהודים¹², והפערים מעמיקים ככל שהשכלה נמוכה יותר¹³

מהנתונים שבחנו לצורך מסמך זה עולה כי למעלה מ-90% מפונים שהגיעו אלינו הועסקו באמצעות חברות קבלן, בענפי האבטחה והניקיון. נתון זה עולה בקנה אחד עם מחקרים אחרים. כך ממחקר שנערך בשנת 2006, על סמך סקרי כוח אדם, עולה כי כ-35% אחוז מבין המועסקים מקרב עולי אתיופיה עובדים

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הקהילה האתיופית בישראל- לקט נתונים לרגל חג הסיגד (נובמבר 2012) [להלן: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה "לקט נתונים לחג הסיגד"].

² ברברה סבירסקי וקפלה יוסף מצב התעסוקה בקרב ישראלים אתיופים מרכז אדוה (אוגוסט 2005). [להלן: סבירסקי וקפלה].

³ אברהם וולדה- צדיק ופרופ' גיק חביב נתוני תעסוקה של עולי אתיופיה בגילים 64-22 בשנים 2009-2007 מאירס-גיוינט-מכון ברוקדייל (2010). [להלן: וולדה-צדיק וחביב].

⁴ סבירסקי וקפלה, לעיל ה"ש 12.

⁵ דו"ח מבקר המדינה 63 לשנת 2012 ולשנת הכספים 2011 באתר מבקר המדינה

#http://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Pages/114.aspx

⁶ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה "לקט נתונים לחג הסיגד", לעיל ה"ש 1.

⁷ שם.

⁸ שם, ע' 14

⁹ מודרים- משכילים במקצועות איכות בחברה הישראלית, הקרייה האקדמית אונו, 2009 ע' 35.

¹⁰ סבירסקי וקפלה, לעיל ה"ש 12, בעמ' 21.

¹¹ שם, בעמ' 5.

¹² וולדה-צדיק וחביב, לעיל ה"ש 13. בין עבודות אלה: רוכלים ונותני שירותים ברחוב, עובדי ניקיון במבנים, עובדי מטבח ועובדי מכבסות, חצרנים, שמשים ועובדי ניקיון אחרים, שומרים, שליחים וסדרנים, עובדים בלתי מקצועיים בקטיף, אריזה מיון וסידור סחורות, עובדים בלתי מקצועיים בהכשרת קרקע ופועלי כבישים.

¹³ ש.בלשה, התפתחות ההשפעה הפיסקאלית של עולי אתיופיה על ציר הזמן, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2005

בעבודות בלתי מקצועיות (לעומת 4% מקרב יהודים ותיקים)¹⁴. הגדרה זו כוללת בתוכה עבודות אשר ברובן המכריע העובדים בהן אינם מועסקים באופן ישיר, אלא באמצעות חברות קבלן. למעשה, פירושו של נתון זה הוא כי כל עולה שלישי מאתיופיה אשר במעגל התעסוקה הינו בעל פוטנציאל להיכלל באוכלוסיית עובדי קבלני השירות¹⁵.

מניתוח הפניות עולה כי עיקר התלונות שהגיעו לקליניקה משקפות את הבעיות המאפיינות את "השוק השניוני" המתייחס לעבודה לא מקצועית.

הספרות המבקרת את מודל ההעסקה הקבלנית מצביעה על מספר מאפיינים מרכזיים כגון שחיקת תנאי ההעסקה, שכר נמוך ביחס למקובל במקצוע, היקף משרה חלקי, היעדר ביטחון תעסוקתי ואופק קידום וכן תחלופת עובדים בתדירות גבוהה.¹⁶ אלה מיוחסים למהותה של העסקה קבלנית - הוצאת פונקציות תפעוליות שלמות מהארגון אל קבלן משנה, בהנחה שמהלך זה יביא לייעול וחסכון¹⁷. לצורך שמירה על ערכי השיטה, קרי עקרון השוק החופשי והערכים הליברליים-כלכליים, התמקדו המרכזים, הממשלתיים בפרט בתחרותיות, והובילו להעדפת ההצעה הזולה ביותר במכרז וזאת מבלי לבדוק את מסוגלות החברה לביצוע המכרז ללא פגיעה בזכויות המגן הבסיסיות של העובדים.¹⁸ בעקבות פסק דין שלג לבן והנחיות החשב הכללי משנת 2007, נקבע כי על המכרז לעמוד ברף מינימאלי של שמירה על זכויות המגן¹⁹.

מפילוח התלונות אשר התייחסו לתחום העבודה מגלה כי תיאור זה עולה בקנה אחד עם תלונות העובדים. המציאות, כפי שזו משתקפת מעבודת הקליניקה במוקדי הקליטה של יוצאות ויוצאי אתיופיה, הינה של פגיעה מתמשכת בחוקי המגן של דיני העבודה- הם זכויותיו הבסיסיות וה'בלתי ניתנות לויתור' של כל עובדת ועובד. זכויות אלה הוגדרו כ'זכויות על' אשר מהוות את התנאים המינימאליים להם זכאי העובד, מכאן הרי שאינן ניתנות לויתור שכן הן אינן מגנות רק על העובד, אלא על החברה כולה ופגיעה בזכויות אלו כמוה כפגיעה בתקנת הציבור ובסדר הציבורי ועל כן מוטלות סנקציות פליליות בהפרתן²⁰.

¹⁴ וולדה צדיק חביב.

¹⁵ היות והמחקר נערך בשנת 2005, אנו משערים כי מספר המועסקים בעבודות לא מקצועיות גדול יותר היום בשל התרחבות שוק העבודה הקבלנית.

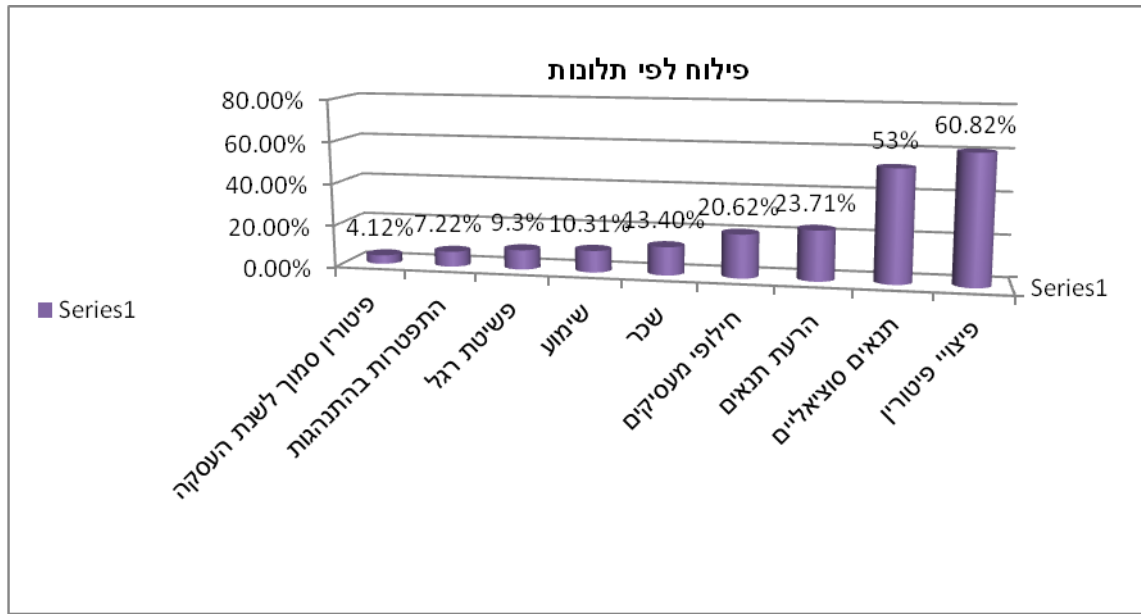
¹⁶ יצחק הרפז "העסקה פוגענית בישראל" העסקה פוגענית: הדרה וניצול שיטתיים בשוק העבודה, עמוד 36 (דניאל מישורי וענת מאור 2012). [להלן: יצחק הרפז "העסקה פוגענית בישראל"].

¹⁷ מרכז המחקר של הכנסת, דו"ח העסקת עובדי קבלן (2011). [להלן: הכנסת דו"ח העסקת עובדי קבלן].

¹⁸ שם, עמוד 52.

¹⁹ דמייש (ת"א) 8693-09 שלג לבן (1986) בע"מ- אפרת אליהו, ניתן ביום 13.11.2011; "הוראת שעה משקי- הגנה על זכויות עובדים המועסקים בידי קבלני שירותים" חוזר מנכ"ל משרד הפנים 6/2007 (2007).

²⁰ דב"ע לג/ 12-3 איליה ציבורטרו נ' אטלקה אברהם, פד"ע ד 173.

כך, כפי שניתן לראות מהנתונים לעיל, עיקר התלונות של יוצאות ויוצאי אתיופיה, עובדי קבלן, הינה על פגיעה בתנאי העסקתם לרבות אי תשלום פיצויי פיטורין, דמי הבראה, פדיון ימי חופשה, תשלום דמי חגים, פגיעה בצבירת ותק, אי תשלום שעות נוספות ופיטורין שלא כדין.

מספרם הגבוה של תלונות הנוגעות בליבת דיני העבודה, מהווה לפחות פתח לבחון את פעולתו של השוק השניוני על יוצאי ויוצאות אתיופיה.

ריכוזם של הנתונים מעורר שתי שאלות שטרם נבחנו דיים לטעמנו, הראשונה נוגעת להסללתם והכוונתם של יוצאי ויוצאות אתיופיה אל עבודות המצויות בשוק השניוני לרבות העסקה באמצעות חברות הקבלן, ובהקשר זה את קשרי הגומלין של שוק התעסוקה עם מנגנונים חברתיים אחרים.

השאלה השנייה שיש לבחון היא מהו אופן פעולת השוק השניוני על יוצאי ויוצאות אתיופיה. בכלל זה, כיצד המאפיינים של השוק השניוני, לרבות תנאי עבודה מינימאליים, עבודות לא יציבות וחלקיות והעדר ביטחון תעסוקתי משפיעים על מיצובם החברתי של יוצאי ויוצאות אתיופיה.

יתירה מכך, הדרתה החברתית של הקהילה האתיופית מחדדת את פוטנציאל הפגיעה והניצול בשל העדר אפשרויות תעסוקה מפתחות מחוץ לשוק השניוני, העדר רשתות חברתיות, קשיי שפה והדימוי החברתי.